

CUMHURİYETİN 60. YILINDA DEMOKRASİMİZ, EĞİTİMİMİZ

Doç. Dr. Mahmut TEZCAN*

Türkiyenin altmış yıllık Cumhuriyet döneminde demokrasi geleneği ve eğitim yönünden önemli gelişmeler olmuştur. Gerçi Cumhuriyetin ilânından itibaren demokrasimizde parti kapatmalar, tek parti, askerî müdahaleler gibi kesintiler ve aksamalar olmuştur. Fakat bunlar demokrasi geleneğinin köklü olarak yerleşmesinde gerçekten katkıları olmuş aksamalardır. Bu tür aksamalar ülkemize demokrasi deneyimi kazandırmıştır. Bu yazımızda, bir siyasal ideoloji olarak demokrasinin özellikleri, demokrasilerde eğitimin nasıl olması gerektiği ve ülkemizde demokrasi ve eğitim ilişkisinin çeşitli görünümüne kısaca değinilecektir.

I. BİR SİYASAL SİSTEM OLARAK DEMOKRASİ VE ÖZELLİKLERİ

Bugün Batı ülkelerindeki demokratik siyasal sistemin temel ilkeleri aşağıdaki noktalar etrafında toplanmaktadır.

a. Devlet, kendisi başlı başına bir amaç değil, fakat beşeri amaçlara ulaşmak için bir araçtır.

Devletin temel işlevi, mutluluğu sağlamaktır. Her vatandaşa kendi kapasitesinin tamamını kullanma olanağı verir. Bu ise insanların kurduğu bir dizi kurumlar yoluyla gerçekleşir. İnsanların kendi kendilerini yönetmek için kendi çıkarları için kurulur.

b. Bütün insanlar muayyen vazgeçilmez haklara sahiptirler.

Bu haklar Anayasalara göre yaşam, özgürlük ve mutluluğu elde etmektir ki, evrensel niteliktedir. Bunlar, ırk, sınıf ve mezhep farkı

* Eğitim Programları ve Öğretim Bölümü, Eğitimin Sosyal ve Tarihi Temelleri Anabilim Dalı Öğretim Elemanı.

gözetmeksizin tüm insanlara aittir ve toplumdandır değil, insanın doğası gereği ortaya çıkarlar. Yalnız, demokrasilerde insan sorumlulukları olmadan insan hakları olamaz. Özgürlükten ne kadar hoşlanırsak, okadar da fazla sorumluluk almalıyız. Bu nedenle Chesterfield, "Demokrasi, tehlikeli bir iştir" der.

c. Demokrasi, bireysel özgürlüğü korur ve geliştirir.

Geleneksel olarak demokratik kuram, herhangi bir dış denetim olmadan bireysel özgürlükle tanınır. Birey, toplumsal sorumluluklarını kabullenmek yoluyla özgür olur. Gerçek demokrasi, otoriterliği reddeder. İnsanlar araçlara sahip oldukları (Eğitim ,gelir, vs.) ve rasyonel olarak kendi değerli amaçlarını gerçekleştirmeye olanak tanıdığı zaman daha özgür olurlar.

d. İnsanlar kamu hizmetlerinden yararlanma bakımından eşit sayılırlar.

Zekâ düzeyi v.s gibi doğuştan gelen nedenlerle mutlak bir eşitlik söz konusu olmasa bile, demokrasilerde insanlar, yasa önünde eşitlik, siyasal haklarda eşitlik, eğitim fırsatlarında eşitlik gibi kamu hizmetlerinden yararlanmada eşit sayılırlar.

e. Demokrasi, insan aklına inancı esas alır.

Demokrasiye inanılıyorsa, insanların kendi genel sorunlarını rasyonel olarak yönetmek kapasitesine sahip olduklarına da inanılır.

f. Demokrasi, parti sistemini gerektirir.

g. Demokrasi, kuvvetler ayrımını gerektirir.

Yasama, yürütme, ve yargı yetkileri ayrılmıştır.

h. Modern demokrasi, geniş ölçüde temsil edicidir.

Bugün insanların yönetime doğrudan katılımları söz konusu değildir. Kalabalık, karmaşık toplumlarda insanlar yöneticilerini kendileri seçerler.

Demokrasinin bu temel ilkelerini böylece belirttikten sonra demokrasilerde eğitim olgusunun genel ilkelerini ele alalım.

II. DEMOKRASİ VE EĞİTİM

Bir demokraside eğitimin yönetimi, kabul edilmiş bazı ilkelere bağlıdır. Bunlardan en önemlileri aşağıdaki gibi özetlenebilir.

a. Halk kendilerini yönetecek kişileri seçtiği için bu konuda sorumlu olarak eğitilmelidirler.

Özellikle örgün eğitimde oy verme, yönetim ve iş yaşamı, basın özgürlüğü, ırk çatışmaları, suç olgusu, kitle iletişim araçlarının etkileri gibi konularla uğraşmalı ve öğrenciler bu konularda bilgi sahibi olmalıydılar. İnsanlar açık biçimde ve eleştirel olarak eğitilmedikçe, onların seçtikleri temsilciler ve hükümet üyeleri de aydınlatıcı olmayacaklardır. Okulda nasıl bir siyasal bilgi verilmelidir? Eğer gençleri demokrasinin işlemesi için yetiştirmeyi istiyorsak, onları, demokrasinin değeri, erdemlerini bilecek tarzda yetiştirmeliyiz. Gençlere her düzeyde ulus yönetimi, liderlik, diğer siyasal ideolojiler ve sistemler gibi siyasal kültür vermeliyiz.

b. Eğitim yoluyla herkes, kendi yeteneklerini sonuna kadar geliştirmeyi beklemelidir.

Eğitim sistemi, kişilerde estetik, entellektüel ve mesleki alanlarda ilgileri teşvik etmelidir.

c. İnsanlar özgür olmak için eğitilmelidir.

Eğer yetişkin kişi, çocukluk zamanında bazı şeyleri öğrenmişse ozaman özgürdür. Yetişkin insanın özgürlüğü, onun daha önceki yaşamında eğitilmesini, rehberlik ve disipline edilmiş olmasını gerektirir.

d. Eğitim, açık fikirliliği geliştirmelidir.

Demokrasi, deneyime ve açıklığa önem verir. Onun vatandaşı da o sabit fikirli ve eleştiri kabul etmeyen bir kimse olmamalıdır. Demokrasideki kişi, akıllı, esnek ve değişmeye hazır olmalıdır. Okul, çocuğa, bir soruna çeşitli açılardan bakma alışkanlığını kazandırmalıdır. Açık fikirlilik, dengeli, başkalarına saygılı olmayı ve onların görüşlerini anlamayı, kavramayı ifade eder. Demokraside anlaşma ve çoğunluk oyu esastır. Kişi, hükümetin icraatını beğenmeyebilir. Fakat bu hükümetin çoğunluğun oyları ile iktidara geldiğini ve amacının kamu oyunun istemlerine yanıt vermek olduğunu bilir. Açık tartışma, demokrasinin yöntemidir. Takip edilen politikalar olumlu olumsuz yönleriyle açıkta tartışılır.

e. Demokrasilerde eğitim, sağlıklı bir yarışma kadar verimli bir işbirliği alışkanlığı geliştirmelidir.

Demokrasilerde bu alışkanlığı birçok kurumlar yanında özellikle gönüllü kuruluşlar sağlar. Okulda çocuk, öğrenci birlikleri yoluyla başkaları ile birlikte çalışma alışkanlığı edinir. Yetişkin durumuna gelince dinsel kuruluşlar, siyasal partiler, mesleki gruplar gibi birçok gönüllü kuruluşlara katkıda bulunur.

f. Okul, demokratik etkinliklere bir ortam olmalıdır.

Demokratik kurallar her çeşit okul etkinliğinde uygulanma şansı bulmalıdır.

g. Eğitim üzerindeki siyasal denetim asgarî düzeyde olmalıdır.

Örneğin A.B.D. de akademik özgürlük genel ilkesi altında ehliyetli öğretim personelinin öğretimi, hükümetin etkisinden mümkün olduğu kadar bağımsız kalmalıdır inancı egemendir. Ayrıca, eğitim politikası, görece olarak istikrarlı olmalı, siyasal müdahalelerden zedelememelidir görüşü yaygındır. Bundan başka, eğitim politikasının ev ve topluluğun gereksinimlerine yanıt vermelidir görüşü de oldukça yaygındır. Eğitimsel programlara parti müdahalesinin yasaklanması akademik özgürlüğü ve istikrarı desteklemektedir.

III. ÜLKEMİZDE DEMOKRASİ VE EĞİTİM UYGULAMASI

Yukarda, demokrasinin ne olduğu ve bu rejim içerisinde eğitimin yeri nedir konularına değindik. Acaba bu ilkeler ışığında ülkemizdeki durum nedir? Bir kez, Cumhuriyetin ilânından itibaren günümüze değin eğitimimizde gerek nicel, gerekse nitel yönden büyük gelişmeler kaydedildiği bir gerçektir.

Atatürk, eğitimin millî olmasını belirtmiş, eğitimi millî amaçlara ulaşmanın önemli bir aracı olarak görmüştür. Eğitimin çağdaş ve işlevsel olmasını savunmuş, eğitimde bilim ve teknolojiye önem vermiş, eğitimde lâikliği gerçekleştirmiş, eğitimde birlik ve bütünlük ilkesini benimsemiş ve uygulamaya koymuş, eğitimimizin salt kuramsal olmaması, uygulamalı yönünün de ele alınması gerektiği üzerinde durmuş, kız ve erkeğin birlikte eğitim görmesini sağlayan karma eğitimi gerçekleştirmiştir. Atatürk'ün eğitim yönünden ele aldığı bu reformlar gerçekten toplumumuz açısından çok önemli yenilikleri ve büyük

bir kısmı gerçekleşmişti. Atatürk döneminden sonraki eğitimsel ve demokratik gelişmeler de kuşkusuz yabana atılacak ve gözardı edilecek değişiklikler değildir. Fakat demokratik bir kişilik geliştirme, demokratik davranışları benimseme yönünden çok başarılı olamadık. Demokrasinin kurumsal gerekleri, yasal dayanakları oldukça geliştirilmiş olmakla birlikte, kişisel davranışlar yönünden demokratik olma alışkanlığını geliştiremedik. Bu hususu nasıl gerçekleştirebiliriz? Kuşkusuz kişileri eğitmek yoluyla Demokrasinin ülkemizde daha kolay ve sağlıklı gelişebilmesi için takip edilecek yollardan birisi, demokrasinin bir yaşam biçimi, ya da bir davranış biçimi olarak küçük yaşlarda yeni kuşaklara öğretilmesidir. Ancak bu yoldan demokrasiye bağlı, demokratik tutum ve becerilere sahip ideal vatandaşlar yetiştirilebilir. Oysa biz okullarımızda demokrasi eğitime gereken önemi vermiş değiliz. Millî eğitimin genel amaçlarında yer alan demokrasiye ilişkin siyasal amaçların tam anlamıyla gerçekleşmemesi nedenlerinden birisi de kuşkusuz, okullarımızda bu konuya ilişkin içerik getirilememesidir. Batının gelişmiş ülkelerinde ilkokuldan lise son sınıfa kadar her yıl öğrenci, okulda "Demokrasi" derslerini zorunlu olarak görür. Demokrasi tarihi, işleyişi, insan hakları, siyasal sistemler, demokrasi erdemleri yıllarca çocuğa öğretilir. Böylece bu konuda olumlu tutumlar geliştiren öğrenci, günlük yaşamında demokratik davranışlar uygular. Oysa bizim okullarda demokrasiye ilişkin bağımsız hiçbir ders yoktur. Sosyal Bilgiler dersleri içinde birkaç bilgi kırtısı olarak verilip geçiştirilir. Böylece öğrenci, demokrasi konusunda bilinçlenememektedir.

Siyasal Toplumsallaşmamız

Yukarda değindiğimiz, ülkemizdeki siyasal içerikli ders programlarının eksikliği, siyasal bilginin yetersizliği sonucunu doğurmuştur. Oysa siyasal bilgi vermek, siyasal toplumsallaşmanın öğelerinden birisidir. Siyasal toplumsallaşma, bireylerin siyasal bilinçlenme sürecidir. Siyasal tutum ve davranışları etkileyen öğrenimdir. Ülkemizde siyasal toplumsallaşma, doğal eğitimle başlar, ailede, arkadaş gruplarında elde edilmeye başlanılır. Örgün eğitimde ise bilgi yönünden yetersiz bir siyasal bilgi verilir. İlkokul düzeyinde çocuk yurttaşlık bilgisi dersleriyle siyasal bilgi alırdı. Orta öğretimde ise sosyal bilgiler içersinde yetersiz siyasal bilgi alır.

Üniversitede gencin siyasal toplumsallaşması daha yaygın, canlı ve dinamiktir. Fakat bu husus daha çok arkadaş gruplarında elde

edilmektedir. Bu da bilimsel olmaktan çok, ideolojik ve yarım, yetersiz, hatta yanlış bilgiler edinilmeye yol açmaktadır. Bununla birlikte, toplumumuzda siyaset, üstün bir değere sahip olduğu için üniversite gençliğinde siyasal ilgi oldukça fazladır. Fakat gençliğin bu ilgisi, örgün eğitimde siyasal nitelikteki müfredat programlarıyla desteklenmemiştir.

Demokratik hak ve özgürlükler ülkemizde yasal olarak tanınmakla ve uygulamada da gerçekleşmekle birlikte, bu tür hak ve özgürlükler zaman zaman gerek kişiler, gerekse kuruluşlarca kötüye kullanılmıştır. Özgürlüklerin sınırının bilerek ya da bilmeyerek tayin edilemediği durumlar olmuştur.

Bireyin toplumsal sorumlulukları da yeterince aşılanamamıştır. Bunu da eğitim sistemimizdeki aksaklıklara bağlayabiliriz. Toplumda oto-kontrolün bulunmayışı da sorumlulukların gerçekleşmesini bir ölçüde engellemiştir. Batıda kamusal işlerde ve günlük yaşamda herkes herkesi denetler. Oysa bizde böyle bir demokratik davranış yerleşmemiş ve böylece denetim mekanizması da tamamen resmî görevlilere bırakılmıştır.

Kamu hizmetlerinden eşit olarak yararlanma konusundaki demokratik ilke de ülkemizde yeterince gerçekleşmemiştir. Yerleşim yeri (Köy, kent), cinsiyet farklılaşması, gelir farklılaşması gibi etmenler çeşitliğin gerçekleşmesinde engel olabilmişlerdir.

Parti sisteminin gerçekleşmesi, kuvvetler ayrımı gibi demokratik ilkeler, tamamen uygulanmıştır. Temsil edicilik ilkesi de gerçekleşmiş olmakla birlikte, milletvekilleri tamamen kendi bölgelerindeki halka hizmeti görev saymışlar, tüm ulusu yeterince dikkate almamışlardır.

Yine, eğitim yoluyla herkesin kendi yeteneklerinin sonuna kadar geliştirilmesi konusundaki demokrasi ilkesinin de ülkemizde tam anlamıyla gerçekleştiğinden söz edilemez. Bunda ülke kaynaklarının yetersizliği geniş rol oynamıştır.

Okulun demokratik etkinliklerde bir ortam olması gerektiği de yeterince gerçekleşmiş değildir. Ülkemiz sisteminde okul, bu tür ortamlar oluşturmaktan çok, eğitim-öğretime ağırlık vermektedir.

Eğitim üzerinde siyasal denetimin sınırlı olması ilkesi de ülkemizde hiç gerçekleşmiş değildir. Eğitim hizmeti tamamen siyasal iktidarların tekelinde ve denetiminde kaldığı için her iktidar, eğitimde kendi görüşüne, programına göre düzenlemelere gittiği için eğitim hizmeti siyasal iktidarlardan bağımsız duruma getirilememiştir.

Son bölümde ülkemizdeki demokrasi ve eğitim deneyiminin çok genel bir değerlendirmesini yaparak aksayan yönler ve gerçekleşen ilkelere değindik. Batıda yüzyılların deneyimine sahip demokrasinin, ülkemizde altmış yıllık bir geçmişi vardır. Bu kadar sürede bile oldukça gelişmeler kaydedilmiştir. Kuşkusuz ülkemizde uzun bir geçmişe sahip olmayan demokrasi geleneğimizde aksamalar olmuştur. Fakat şunu da hemen kaydetmeliyiz ki demokrasi Türkiye’de kökleşmiştir, benimsenmiştir. Aksayan yönlerini eğitim yoluyla ve diğer koşullarla gidermeye çalışmak, tüm kişilerin beklentisidir. Esasen Batı ülkelerinden farklı bir tarihsel geçmişe, kişilik yapısına, sosyo-ekonomik koşullara ve değerler sistemine sahip ülkemizde demokrasi uygulamasındaki aksamalar gayet doğaldır. Sağlıklı bir demokrasinin geliştirilmesi konusunda aile ve okul gibi iki temel toplumsal kuruma büyük görevler düşmektedir. Türk Ulusu, şimdiye değin denenmiş yönetim biçimleri içinde en iyisi olan bu siyasal rejimin sarsıntısız olarak yaşaması için kararlıdır. Bunu Türk genci de, yetişkini de böyle düşünmektedir. Akılcı, gerçekçi, insancıl görüşlerin yer aldığı Kemalizm düşüncesinde demokrasi ilkeleri ve demokratik davranış bilinci ulusallık ilkeleri ile bütünleştirilerek güçlü olarak yer almıştır. Bu husus Atatürk’ün eğitim uygulaması açısından da sözkonusudur. Onun zamanındaki eğitim ilkeleri ve eğitimde yenileşme uygulamaları bu gün de canlılığını korumaktadır. İşte günümüz ve gelecekteki demokrasimiz yine bu güçlü temellere oturtulduğu ve samimî olarak uygulandığı sürece Türk demokrasisi de istenen düzeye ulaşacaktır kanısındayız. Demokrasimizin aksayan yönlerini düzeltmek ve iyi işlemlerini sağlamak için hepimizin bireysel olarak ayrı ayrı sorumlulukları sözkonusudur. Bu sorumluluklarımızın bilincinde olmamız gerekmekte, örgün eğitim sistemimizin de bu konuda destekleyici bir rol oynaması söz konusu olmalıdır.

KAYNAKLAR

1. **George F: Kneller:** "Political Ideologies" in Foundations of Education, Third Ed. U.S.A, 1971.
2. **Atatürk ve Eğitim:** Türk Eğitim Derneği Yayınları, No. 5, Ankara 1981
3. **Atatürk Devrimleri ve Eğitim Sempozyumu** (9-10 Nisan 1981) Ankara 1981 A.Ü. Eğitim Fak. Yay, No. 92.
4. **Tezcan, Mahmut:** *Eğitim Sosyolojisine Giriş*, Ankara 1981, 2. Bası, A.Ü. Eğitim Fak. Yayını
5. **Gedikoğlu, Şevket:** *Kemalist Eğitim İlkeleri*, Uygulamalar, İstanbul 1978, Çağdaş Yay.
6. **Alkan, Türker:** *Siyasal Toplumsallaşma*, Ankara, 1979, kültür Bak. Yayını
7. **Musgrave, P.W.:** *The Sociology of Education*, Third ed., Great Britain, 1979.